

У разі надходження запиту про видачу особи до закінчення строку тимчасового арешту ухвала слідчого судді про застосування тимчасового арешту втрачає юридичну силу з моменту винесення (на підставі клопотання прокурора) слідчим суддею ухвали про застосування екстрадиційного арешту щодо цієї особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, що уклади держави-члени Співдружності Незалежних Держав у м. Мінську 22 січня 1993 р. [Електронний ресурс] : - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: - К.: «Центр учебової літератури», 2012. – 292с.
4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України (найбільший) Гончаренко В.Г. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mego.info.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т2 - Тацій В.Я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pidruchniki.com.

УДК 343.97

Фігурський В. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики юридичного факультету ЛНУ ім. І. Франка

Причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення за новим КПК України 2012 року

В статті досліджено питання щодо необхідності виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення за новим КПК України 2012 р., а також проаналізовано місце означеної проблеми в системі науки криміналістики. Запропоновано конкретні причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, передбаченого ст. 175 КК України.

Ключові слова: причини, умови, кримінальне правопорушення, методика розслідування, невиплата, заробітна плата, стипендія, пенсія.

В статье исследованы вопрос о необходимости выявления причин и условий, способствовавших совершению уголовного преступления по новому УПК Украины 2012, а также проанализировано место этой проблемы в системе науки криминалистики. Предложены конкретные причины и условия, способствующие совершению преступления, предусмотренного ст. 175 УК Украины.

Ключевые слова: причины, условия, уголовное правонарушение, методика расследования, невыплата, заработка плата, стипендия, пенсия.

Issues considering the necessity of detection of conditions and causes assisting criminal offence according to new 2012 Penal Code are researched in the given article. The place of the given problem in the system of criminialistics is also analysed here. Specific reasons and conditions assisting criminal offence according to article 175 of Penal Code of Ukraine are suggested.

Key words: reasons, conditions, criminal offence, methodology of investigation, non-payment, salary, scholarship, pension.

Постановка проблеми. Одним із важливих питань під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення є встановлення причин та умов, що сприяють його вчиненню.

Можливості встановлення причин конкретного злочину і умов, що сприяли його вчиненню, та їх усунення беззаперечно існують в основній мірі під час проведення досудового розслідування. На це звертає увагу і законодавець в КПК України 1960 р. Так, орган дізнаття, слідчий (а також прокурор і суд) під час кримінального провадження «...зобов'язані виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину» (ст. 23 КПК України 1960 р.). Встановивши їх, названі органи вносили у відповідний державний орган, громадську організацію або посадові особі подання (окрім ухвалу (постанову) про вжиття заходів щодо усунення виявлених причин і умов злочину (ст. 23-1, 23-2 КПК України 1960 р.). Наведені положення свідчили про те, що криміногенні обставини (причини і умови) були віднесені до предмету доказування у кожному кримінальному провадженні. Проте із прийняттям нового КПК України, ситуація, як видається на перший погляд, змінилась. Чи це дійсно так? Спробуємо дослідити це питання.

В той же час серед криміналістів досі тривають дискусії щодо місця зазначеного питання в структурі криміналістики. Існує точка зору, що опис типових для окремого виду кримінальних правопорушень причин і умов, що сприяють їх вчиненню, доцільно розмістити в криміналістичній характеристиці відповідного виду злочинів. Але, на думку Р. С. Белкіна, окрема криміналістична методика не повинна містити самостійний розділ про профілактичну роботу слідчого [1, с. 192, 210–211.]. Така позиція є досить поширеною серед криміналістів, про що свідчить той факт, що далеко не у всіх підручниках та навчальних посібниках з криміналістики ця проблема взагалі розглядається. Іноді навіть в межах одного видання питання встановлення причин і умов злочинів та профілактичної роботи слідчого в окремих методиках розслідування розглядаються як їх самостійний структурний елемент, а в інших методиках зовсім не розглядаються [2]. Така непослідовність у визначенні структури окремої методики розслідування свідчить не тільки про розбіжності у поглядах окремих авторів, але є показником існування невирішеної важливої теоретичної проблеми, яка має в той же час і велике практичне значення. Важливість її вирішення визначається, насамперед тим, що під час встановлення причин та умов злочинності з'являється нагода на науковій основі розробляти ефективні заходи боротьби з цим негативним явищем [3, с. 3].

Стан дослідження. Сучасний рівень розробки питання причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, як вбачається, порівняно високий. Широкий спектр дефініцій і достатньо численна література свідчать про актуальність цієї проблематики серед науковців. Своєю чергою, це привело як до відносного узгодження поглядів на їх загальне поняття, значення, види тощо, так і до гострих дискусій. Дослідженню цього поняття присвячені праці М. Ф. Кузнецова, А. Ф. Волобуєва, Л. О. Сергеєва, В. С. Афанасьєва, Р. С. Белкіна, Г. А. Авансєва, О. І. Алексєєва, О. М. Бандурка, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, В. А. Журавля, А. П. Закалюки, В. С. Зеленецького, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвак, Ф. А. Лопушанського, В. В. Лунєєва, М. В. Салтевського, Є. П. Іщенка та ін. Разом з тим, низка питання щодо цієї проблематики залишається не до кінця розкритими. Серед таких, як уже зазначалося, з прийняттям нового КПК України 2012 р. закономірно виникло питання щодо необхідності виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення відповідними суб'єктами кримінального провадження. Також зберігає

актуальність питання щодо місця причин і умов в системі науки криміналістики та ін.

Мета – у межах наукової статті дослідити питання щодо: необхідності виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень за новим КПК України 2012 р., визначити їх місце в системі науки криміналістики; поняття та видів причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень на прикладі злочину, передбаченого ст. 175 КК України (невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат).

Виклад основного матеріалу. Положення про те, що робота слідчого щодо встановлення причин та умов кримінального правопорушення повинна почнатися з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і здійснюватися протягом всього процесу розслідування паралельно з встановленням інших обставин, що входять у предмет доказування у провадженні, стало вже аксіомою [4, с. 27]. Тому вирішення цього завдання відбувається в змісті багатьох слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Зважаючи на важливість і масштабність даного завдання в структурі процесу досудового розслідування, А. В. Дулов засобом його вирішення цілком обґрутовано вважає не окремі розрізnenі слідчі дії, а тактичну операцію з умовною назвою «профілактика» [5, с. 145–146].

Проте відразу зауважимо, що у слідчого виникає можливість приділяти достатньо уваги вирішенню цього завдання лише на наступному етапі розслідування кримінального правопорушення. Це, як видається, є очевидним і випливає з самої природи і сутності початкового етапу. Оскільки його основна спрямованість – інтенсивний пошук, виявлення і фіксація доказів, які здійснюються з максимальною оперативністю і в основному спрямовані на розкриття злочину.

Беручи до уваги наведену аргументацію та враховуючи, що законодавець покладає обов'язок на органи досудового розслідування (прокурора) виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень і у відповідний спосіб реагувати на них під час досудового розслідування, доцільно, на наш погляд, включити питання профілактичної діяльності слідчого в методики розслідування кримінальних правопорушень як окремого їх структурного елементу. По-перше, цим акцентується як важливий напрямок у роботі слідчого (прокурора) попереджуvalна діяльність під час розслідування. По-друге, вивчення питань профілактики кримінальних правопорушень в курсі криміналістики (методики розслідування) дозволяє інтегрувати знання криміналістики і кримінології при підготовці кадрів для правоохоронних органів [6, с. 285].

Важливість і актуальність підняткої проблеми підкреслив і законодавець в КПК України 1960 р., який відніс свого часу встановлення причин і умов вчинення злочинів до предмету доказування в кримінальному провадженні, так як закріпив, як уже згадувалось, обов'язок: органу дізнання, слідчого і прокурора при провадженні дізнання, досудового розслідування і судового розгляду кримінальної справи виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК України 1960 р.); а також, з метою вживання заходів щодо усунення цих причин і умов, поклав і обов'язок на вказаних суб'єктів, вносити у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовим особам відповідні подання (ст. 23-1 цього ж кодексу), а суду – шляхом внесення окремої ухвали (постанови) (ст. 23-2 КПК України 1960 р.).

Включенням по суті цих обставин до предмету доказування законодавець підкреслював, що боротьба із злочинністю полягає не лише у розкритті кримінальних правопорушень і притягненні кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення до

відповідальності в міру своєї вини (ст. 2 КПК України), а й у їх профілактиці.

Проте новий КПК України 2012 року не містить подібних норм. Така обставина при поверхневому ознайомленні може бути витлумачена як послаблення правового регулювання кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального провадження і підштовхнути до переконання, що причини і умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень не потрібно встановлювати у кожному кримінальному провадженні і у відповідний спосіб реагувати на них.

Чи це дійсно так, чи справді немає потреби та відповідного обов'язку органам, що здійснюють досудове розслідування, прокурору встановлювати причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та у відповідний спосіб реагувати на них?

Для відповіді на це запитання звернемось до аналізу чинного законодавства України.

Насамперед згадаємо, що обов'язок з виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення законодавець за КПК України 1960 р. покладав на прокурора, слідчого і особу, яка проводила дізнання (ст. 23 КПК України 1960 р.). Проаналізуємо чи дійсно ці органи відповідно до чинного законодавства позбавлені обов'язку виявляти ці обставини і у відповідний спосіб реагувати на них.

Згідно нового КПК України 2012 року, органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство є слідчі підрозділи: 1) органів внутрішніх справ; 2) органів безпеки; 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; 4) органів державного бюро розслідувань (ч. 1 ст. 38 КПК України).

Зауважимо, що досудове розслідування абсолютної більшості кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, за винятком тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування, здійснюють слідчі саме органів внутрішніх справ (ч. 1 ст. 216 КПК України).

Звернувшись закономірно до Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. виявляємо, що міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана виявляти причини і умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення (п. 6 ч. 1 ст. 10 цього Закону). Крім того в п. 19 ч. 1 ст. 11 цього Закону міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень. З наведеної випливає, що законодавець зберіг обов'язок за слідчими органів внутрішніх справ виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень і у відповідний спосіб реагувати на них.

Щодо слідчих підрозділів органів безпеки, то проаналізувавши Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. доходимо до аналогічного висновку, що законодавець залишив за службою безпеки обов'язок здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки (п. 8 ч. 1 ст. 24 закону). А це, як відомо, і є нічим іншим як виявленням причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення і у відповідний спосіб реагуванням на них.

Щодо органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, необхідно звернутись до Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. Так, ст. 350 кодексу на податкову міліцію, як орган, що здійснює досудове розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, покладає обов'язок

Виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочинів та інших правопорушень у сфері оподаткування та бюджетній сфері та вживати заходів до їх усунення (п. 350.1.5 Кодексу).

Щодо прокурора, то варто зазначити, що Закон України «Про прокуратуру» також зберіг обов'язок з виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень. Цей висновок випливає з кількох норм. Так, ст. 23 Закону закріплює поняття подання, згідно якого це акт реагування прокурора на виявлені порушення закону з вимогою (вимогами) щодо, насамперед, *усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяли* (п. 1 ч. 1 ст. 23 Закону). Ст. 29 цього ж Закону, встановлюючи предмет нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, зазначає, що завданням цього нагляду є серед іншого сприяти здійсненню заходів щодо *запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню* (п. 5 ч. 2 ст. 29 Закону). Крім того законодавець покладає на прокурора під час здійснення цього нагляду обов'язок вживати заходів до того, щоб ці органи *виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення* (п. 3 ч. 1 ст. 30 Закону).

Як бачимо, законодавець і тут зберіг обов'язки щодо виявлення в межах своєї компетенції причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

У такий спосіб, законодавець, виключивши з КПК України норму щодо необхідності виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, все ж залишив за всіма органами досудового розслідування (прокурором) цей обов'язок, про що засвідчує наведений короткий аналіз нормативно-правових актів. Як видається не включення норм щодо профілактики кримінальних правопорушень є очевидною прогалиною законодавця. Тож це питання не втратило, а продовжує в повній мірі зберігати актуальність.

Це засвідчує і вивчення матеріалів кримінальних проваджень, згідно яких слідчі продовжують здійснювати профілактичну діяльність під час розслідування практично всіх кримінальних правопорушень. Проте, відразу зауважимо, що вони, як правило, обмежуються складанням і направленим «стандартних» за формою і змістом подань.

Аналіз кримінальних проваджень засвідчує, що багатьом таким поданням властиві типові недоліки і помилки. Одним з найсуттєвіших із них є те, що у багатьох випадках практичними працівниками причина конкретного кримінального правопорушення ототожнюється з умовами, що сприяли його вчиненню. Часто слідчі взагалі не виявляють підґрунтя вчинених кримінальних правопорушень, обмежуються викладенням обставин їх вчинення і пропозицією обговорити у трудовому колективі поведінку підозрюваного. Очевидно, що це обумовлено тим, що у вітчизняній кримінології та інших науках кримінально-правового циклу до останнього часу не було належної чіткості у викладенні цих питань.

У сучасних кримінологічних дослідженнях проблема причин злочинності і умов, що сприяють їй, розглядається через визначення системи соціально-негативних чинників (явищ, процесів), які детермінують злочинність. Однак причина – це вирішальний активний фактор, який містить у собі реальну можливість появи злочину як свого наслідку. Умова ж – це відносно пасивний фактор, який тільки сприятиво впливає на розвиток причинного зв'язку, але безпосередньо не породжує наслідку злочину [7, с. 41–52].

Отже, причини конкретного злочину — це ті активні фактори, які породжують у певної особи інтереси, мотиви для його вчинення. В основі злочинної мотивації як суб'єктивного психофізіологічного процесу знаходяться певні людські вади: корисливість, правовий нігілізм, егоїзм, кар'єризм, жорстокість, негативні психологічні особливості тощо. Це повністю суб'єктивна сфера, пов'язана з особливостями конкретної людини.

Для ясності та наочності проілюструємо зазначені тези на прикладі злочинів, передбачених ст. 175 КК України (невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат).

Особистість «керівника-злочинця» поки що є малодослідженою. Але вивчення літератури з цієї проблеми, матеріалів кримінальних проваджень відповідної категорії, опитування оперативних працівників і слідчих дає підстави вказати на деякі взаємопов'язані риси керівників підприємств, установ, організацій чи громадян-суб'єктів підприємницької діяльності, які в певній життєвій ситуації спричиняють вчинення ними досліджуваного злочину. До них можемо віднести:

1) прогресуючі матеріальні потреби, прагнення бути заможною людиною, яка має гроши не тільки для задоволення повсякденних потреб але і для створення певного «іміджу» належності до вищих кіл суспільства;

2) переконаність у тому, що гроши — це найвища цінність у житті і постійна потреба в збагаченні грошима стає основною, а часто і єдиною метою. Ця риса пов'язана з попередньою і також формується у особи під час здійснення підприємницької діяльності, спілкування з відповідним (елітарним) колом людей;

3) правовий і моральний нігілізм, тобто зневажання законів і норм моралі та прагнення досягти поставленої мети будь-якими, в тому числі, і незаконними, а іноді і відверто злочинними методами. Неприродно перебільшене прагнення до прибутку, постійне його нарощування породжує відчуття безкарності за незаконну діяльність, яка приносить надприбутки (невиплату спочатку частини, а потім і у повному обсязі заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат);

4) нехтування як інтересами суспільства в цілому, так і окремих людей, зневажання людей, які стоять нижче них за своїми фінансовими можливостями. Ця риса є закономірним наслідком формування особистості «керівника-злочинця» під впливом самого характеру підприємництва, а також умов життєдіяльності, що склалися у суспільстві;

5) схильність до ризику в підприємницькій діяльності і в житті взагалі, яка переростає в авантюризм (неврахування при прийнятті рішень явно існуючих небезпечних обставин);

6) динамічність поведінки в залежності від життєвих обставин. Ця риса характеризує не тільки темперамент особистості керівника, але і його переконання. Рішуча відмова від раніше обраної лінії поведінки на шляху досягнення поставленої мети, якщо вона перестала відповідати конкретним умовам, взагалі притаманна особам, що займають керівні посади. Але для підприємців з кримінальною спрямованістю така властивість деформується і одержує негативний відтінок — легкість переходу від загальноприйнятих форм і методів ведення бізнесу до незаконних і засуджуваних з точки зору моралі.

Умови ж, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення (пасивні фактори), складають його навколошну обстановку. Їх умовно можна розподілити на суб'єктивні і об'єктивні.

Суб'єктивні умови — це негативні психологічні і моральні якості людей, що оточують злочинця. Такими є, наприклад, прагнення певних людей до швидкого і нетрудового збагачення, прагнення до «красивого» життя, правовий нігілізм, які

можуть бути використані злочинцем. Сюди ж можна віднести також п'янство, наркотизм, проституцію та інші види ненормативної поведінки.

Так до суб'єктивних умов вчинення злочину, передбаченого ст. 175 КК України, можна віднести наступні фактори:

1) віра певної частини населення в те, що в умовах ринкових відносин можна збагатитися швидко і, головне, не прикладаючи великих зусиль;

2) відсутність на підприємствах, установах, організаціях належно організованої роботи з проведення юридичних консультацій щодо правильної і своєчасної організації нарахування та виплати заробітної плати чи інших установлених законом виплат, під час яких варто особливу увагу звернути на відповідальність за її затримання, часткову і у повному обсязі невиплату;

3) схильність деяких підприємців у гонитві за високим прибутком до занадто ризикованих господарчих операцій, які керівники підприємств, установ, організацій укладають з метою швидкого збагачення, при цьому вкладаючи кошти з фонду заробітної плати. Проте ці господарські операції виявляються неприбутковими, а гроші на заробітну плату уже витрачені – результат – утворення боргу із заробітної плати перед працівниками;

4) недостатньо ретельна перевірка кандидатур під час прийняття на роботу, пов'язану з великими матеріальними цінностями, грошима, виконанням особливо важливих функцій організаційно-розпорядчого та господарсько-адміністративного характеру;

5) недоліки в діяльності контролюючих і правоохоронних органів, які своєчасно не виявляють або не реагують на правопорушення на певному господарюючому об'єкті та не проводять належну роз'яснювальну роботу щодо недопущення утворення заборгованості з виплати заробітної плати (інших установлених законом виплат);

6) «корумпованість державного апарату управління. Це одна з найбільш криміногенних умов економічної злочинності, яка є зараз надзвичайно складною і болючою проблемою в Україні» [8, с. 17; 9, с. 441].

Об'єктивними ж умовами злочинності прийнято вважати соціальні протиріччя, які безпосередньо не залежать від свідомості і волі населення. Це умови історично успадковані від минулих епох, що підтримують стан соціальної напруженості в суспільстві і сприяють злочинності (екологія, уклад і стан економіки, соціальні відносини, тіньові сторони урбанізації і технічного прогресу тощо).

Так до об'єктивних умов, що сприяють вчиненню невиплати заробітної плати, можуть бути віднесені наступні фактори, які безпосередньо не залежать від свідомості і волі населення:

1) повільність і суперечливість соціально-економічних реформ на шляху переходу до ринкової економіки, відсутність чіткої концепції (програми) таких реформ;

2) загальноекономічна і фінансова криза, яка продовжує поглиблюватися (тягне за собою зростання безробіття, технологічний занепад виробництва, неплатоспроможність підприємств) [10, с. 2];

3) масове зубожіння населення (більшість його знаходиться на межі і за межею бідності) [11, с. 145];

4) недосконалість законодавства, що регулює фінансово-господарські відносини (часті зміни в законодавстві, непомірний податковий тиск на підприємців);

5) відсутність ефективної системи державного контролю за діяльністю комерційних структур;

6) наявність тіньової економіки співвідносної за своїми матеріальними і фінансовими ресурсами з економікою легальною¹ (є живильним середовищем для про-цвітання злочинності) тощо.

Названі суб'єктивні і об'єктивні фактори переплітаються між собою і впливають один на один, створюючи сприятливі умови для вчинення злочину, передбаченого ст. 175 КК України.

Висновки. У такий спосіб, узагальнюючи, можна з упевненістю стверджувати, що, незважаючи на виключення законодавцем з КПК України норм щодо необхідності у кожному кримінальному провадженні виявляти причини і умови, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення та у відповідний спосіб реагувати на них, цей обов'язок практично без змін залишається за прокурором та органами досудового розслідування.

Питання причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, як видається, віправдано включити в структуру окремих методик розслідування кримінальних правопорушень як самостійного їх елементу.

Різний зміст причин та умов, які сприяють вчиненню злочину, передбаченому ст. 175 КК України, їх різна масштабність обумовлює і відмінності у засобах з їх встановлення та усунення. З урахуванням цього доцільно виокремити і окремі форми попереджуvalnoї діяльності слідчого під час розслідування зазначеного виду злочинів, що знайде відображення в інших публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. – Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М., 1979. – 480 с.
2. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / За ред. В. Ю. Шепіт'єка. – Х., 1998. – 368 с.
3. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н. Ф. Кузнецова. – М., 1984. – 208 с.
4. Братковская В. Предупреждение хищений в сельском хозяйстве / В. Братковская // Соц. Законность. – 1972. – С. 25–29.
5. Дулов А. В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами / А. В. Дулов. – Минск, 1985. – 168 с.
6. Волобуев А. Ф. Проблемы методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуев. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 336 с.
7. Зелинский А. Ф. Криминология : Курс лекций / А. Ф. Зелинский. – Х., 1996. – 260 с.
8. Ткач В. Корупція серед державних службовців: реалії, шляхи подолання / В. Ткач // Вісник державної служби України. – 2004. – № 4. – С. 15–19.
9. Щегорцова В. Мотивація як засіб подолання корупції в органах державного управління України / В. Щегорцова // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 14/15. – С. 441–451.
10. Кравець В. І. Інституційна структура фінансового ринку Україна : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук : спец. 08.00.08 «гроші, фінанси та кредит». / Кравець Вячеслав Іванович. – К., 2011. – 23 с.
11. В. Д. Козяк Проблеми формування ефективної моделі економічної системи / В. Д. Козяк // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». – № 704. – 2011. – С. 144–150.

¹ Більш детально див.: Прес-реліз до засідання «Круглого столу» «Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання», що відбулось 1 грудня 2011 року в Національному інституті стратегічних досліджень. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_reliz.pdf